

Virkelighedsfilosofi

Virkelighedsfilosofi

Del I Virkelighedskonstruktion

Jörg Zeller

Virkelighedsfilosofi
Del I Virkelighedskonstruktion

Af Jörg Zeller

1. udgave

© Forfatteren og Aalborg Universitetsforlag, 2016

Grafisk tilrettelæggelse af indhold: Toptryk Grafisk v/ Grethe Lassen
Grafisk tilrettelæggelse af omslag: Aalborg Universitetsforlag v/ Anja Jensen
Trykt hos Toptryk Grafisk ApS, 2016

Tilladelse til gengivelse af tesseract-figur på omslagets forside er venligst givet af Patrik Elfström

ISBN: 978-87-7112-591-7

Udgivet af:
Aalborg Universitetsforlag
Skjernvej 4A, 2. sal
9220 Aalborg Ø
T: 99407140
F: 96350076
aauf@forlag.aau.dk
forlag.aau.dk

Bogen er trykt med støtte fra Institut for Læring og Filosofi, Aalborg Universitet.

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog eller dele heraf er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og Copy-Dan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug i anmeldelser.

Indhold

I. Virkelighed	25
1. kapitel	25
1.1 Hvad er metafysik eller virkelighedsfilosofi?	25
1.2 Anmærkning til betegnelsen 'metafysik'	32
1.3 Om filosofisk metode	36
1.3.1 Sprogspil som filosofisk metode	41
1.3.2 Erkendelse som proces	44
1.3.3 Analyse og syntese	45
1.3.4 Kant og idéen om virkelighedskonstruktion	47
1.3.5 Idéen om virkelighedskonstruktion	49
1.3.5.1 Komplementær ontologisk konceptualisering	50
1.4 Konklusion	52
1.5 Øvelser	52
2. kapitel	56
2.1 Rum	56
2.1.1 Oplevelsesrum	62
2.1.2 Handlingsrum	64
2.2 Tid	66
2.2.1 Tidsformer, tid og kausalitet, tidskvanter	80
2.3 Genstand og substans	86
2.4.1 Omgivelse	92
2.5 Øvelser	95
3. kapitel	97
3.1 Væren – eksistens	97
3.1.1 Ontologi	98
3.1.2 Væren og bevist-væren	102
3.2 Modalitet	108
3.2.1 Mulige verdener og virkelighedsdimensioner	110
3.3 Kvalitet, egenskab, begreb, kategori	113
3.4 Kvantitet	116
3.4.1 Kvalifikation, komparation, kvantifikation	118
3.5 Relation	119
3.6 Situation	123
3.7 Øvelser	125

4. kapitel	128
4.1 Årsag, virkning, fysisk og logisk nødvendighed, tilfældighed	130
4.2 Kausalitet og forandring	135
4.3 Årsagsformer ifølge Aristoteles	135
4.4 Humes kausalitetsopfattelse	137
4.5 Kants kausalitetsopfattelse	146
4.6 Kvantefysik og kausalitet	153
4.6.1 Carnap: den kausale modalitets logik	157
4.7 Mackies kausalitetsopfattelse – effektiv, funktionel og final kausalitet	159
4.7.1 Konstrukt-kausalitet – faktisk modalitet	161
4.8 Realisme	163
4.9 Virkelighedens relativitet	166
4.10 Øvelser	167
5. kapitel	170
5.1 Verden, virkelighed, bevidst-væren	170
5.2 Bevidst-væren	174
5.2.1 Horisont, perspektiv	175
5.3 Kroppen som bevidst-væren, informationel omverden	179
5.3.1 Mening, værdi	181
5.3.2 Merleau-Ponty: metafysikkens kropsliggørelse	185
5.4 Virkelighed og bevidsthed: overgang verden-virkelighed	191
5.5 Øvelser	191
6. kapitel	192
6.1 Praktisk virkelighed	192
6.2 Handling, selvbevidsthed, mening, værdi	195
6.3 På vej til en virkelighedslogisk struktur	198
6.4 Handling som symbolsk eller effektiv praktisk virkeform	201
6.4.1 Love, regler, årsager, intentioner	202
6.4.1.1 Fysisk og praktisk kausalitet – fakticitet og reel mulighed	207
6.5 Praksis og handling	211
6.5.1 Bourdieu: habitus, kapital, praksisfelt	212
6.6 Virkelighedsfilosofi	214
6.6.1 Metafysik – virkelighedslogik	215
6.7 Øvelser	216

7. kapitel	218
7.1 Filosofi som eksistentiel praksis	218
7.2 Fælles bevidst-væren – offentlighed	219
7.2.1 Ydre struktur – praktisk kausalitet	223
7.2.2 Indre struktur – intention	224
7.3.1 Handlungsstruktur, indre og ydre	232
7.3.2 På vej til en handlingslogik	234
7.4 Logisk, praktisk (instrumentel, æstetisk) og etisk virkelighedskonstruktion	235
7.4.1 erkendelse	236
7.4.1.1 Udvidet epistemologi	237
7.4.1.2 Hvad er erkendelse?	239
7.4.1.3 Hvordan opnår man viden?	242
7.4.1.4 Begrundelse	243
7.4.2 Teknologi	244
7.4.3 Æstetik	248
7.4.4 Etik	251
7.4.4.1 Praxis-logikkens eksperimentelle, skabende og transduktive karakter	254
7.4.4.2 Praxisens ontologi – virkelighedskonstruktion som Filosofisk Teater	256
7.5 Metodologi: praxisroller som forskningsredskab	267
7.6 Øvelser	268
Referencer	271
Indeks	279

Til Florian og Anna

Forord

De sidste år af min undervisningsgerning indenfor faget Anvendt Filosofi var præget af en filosofiopfattelse, der egentlig først blev rigtig klar for mig gennem oprettelsen af filosofi ikke kun som hovedfagsstudium på Aalborg Universitet, men som en filosofiuddannelse, der lovede de studerende at de ville blive uddannet i filosofi med henblik på dens anvendelighed i det såkaldt virkelige liv. Selv om jeg har beskæftiget mig med filosofi hele mit voksne liv, var det aldrig før faldet mig ind, at det, jeg læste om i de store og mindre store filosofiske værker, eller det, jeg skrev om i mine egne filosofiske artikler eller afhandlinger, kunne være anvendeligt i den verden, jeg oplevede til daglig, og i det liv, jeg selv og andre mennesker skabte ud af disse oplevelser. Anvendelighed forbandt jeg med videnskaberne, især de fysiske og tekniske samt matematik, i en vis forstand også samfundsvidenskaberne og psykologi og naturligvis medicin. Men filosofi?

Jo, måske kunne man sige, at logik, argumentationsteori og retorik var noget, man i en vis forstand kunne lære og anvende i forskellige sammenhænge i det virkelige liv, hvor det drejede sig om at bevise noget eller at overbevise sig selv eller andre mennesker om noget. De fleste andre filosofiske discipliner – både de teoretiske og de praktiske – lige fra erkendelsesteori, etik, æstetik og til den store mængde af fagfilosofier, naturvidenskabs-, teknik- og samfundsfilosofier kunne efter min mening med fordel overlades til de videnskabsfolk, der havde større ekspertise i deres fag end fagfilosoffer nogensinde kunne opnå. Nok havde jeg også i mine yngre år en anelse om, at filosofi kunne være noget andet end enten "ren" tænkning eller logik, da jeg gjorde bekendtskab med Wittgensteins filosofi – især den sene. Denne anelse blev i mine senere år til en slående ahaoplevelse, da det efterhånden gik op for mig, hvilket revolutionerende potentiale der lå i Lennart Nørreklits, opfattelse af filosofi som *virkelighedskonstruktion*. At meningen med filosofi ikke var at gøre sig virkelighedsfjerne tanker om alt muligt og alverden, men at den praktisk skulle bestå i, hvordan jeg kunne prøve at *gøre* mit liv til en menings- og værdifuld tilværelse med udgangspunkt i, hvad der faktisk påvirkede mig til daglig og hvad jeg faktisk oplevede i mit liv, var noget helt forbavsende og nyt for mig. Filosofi var ikke længere bare noget, der stod i bøger og kunne læres og formidles på universiteter, men en reel og eksistentiel udfordring. Noget, der afgjorde, hvordan jeg levede mit liv. Filosofi var ikke længere bare en tankeleg, men den rene alvor.

Da dette skift i min filosofiopfattelse fandt sted nogenlunde samtidig

med oprettelsen af Anvendt Filosofi som studiefag, hvor jeg fik lejlighed til at undervise i filosofi netop med henblik på dens anvendelighed i reelle praksissammenhænge, så faldt det som skæl fra mine øjne, hvad der var den dybere grund – uden at jeg var klar over det – til mit ungdommelige valg af filosofi som mit livs profession. Pludselig faldt det fx på plads for mig, hvorfor jeg gennem hele min professionelle karriere havde interesseret mig for logik uden at forstå, hvad den egentlig handlede om. Med udgangspunkt i Nørreklits opfattelse af filosofi som virkelighedskonstruktion forstod jeg med et slag, at filosofi ikke var en *teori* ved siden af eller oppe over andre videnskabelige teorier om (forskellige afdelinger af) verden; ja, at filosofi i den forstand overhovedet ikke var en *videnskab*. Men at den ligesom logikken bestod i konstruktion af tænkings- og handleredskaber til realisering af menings- og værdifulde former for menneskelig eksistens. Logik fremstod for mig ikke længere som en mere eller mindre spændende håndtering af mere eller mindre meningsløse sprogudtryk eller symboler, men som det afgørende "organ(on)" til menneskelig eksistenskonstruktion.

Den foreliggende bog er første del af mit forsøg på at uddybe og udfolde denne tanke om filosofi som virkelighedskonstruktion. Mens denne første del præsenterer den grundlæggende idé bag tanken, bliver der i anden del – under titlen "virkelighedslogik" – tegnet et omridset af, hvad der ligger i ikke længere at forstå logik som et udtryk for "ren tænkning", men som et værktøj og en metode til at skabe virkelighed.

Det siger nok sig selv, hvor stor tak jeg skylder Lennart Nørreklit ikke kun for inspiration af hans eget filosofiske forfatterskab, men også for alle de altid spændende og udfordrende dialoger, vi har haft med hinanden i årenes løb.

Desuden vil jeg gerne takke Annette Lorentsen, der som leder af Institut for Læring og Filosofi på Aalborg Universitet, har støttet mit projekt rundhåndet i de sidste år – også efter min pensionering. Tak også og igen til Aalborg Universitetsforlag og dets leder, Pernille Herold, for godt publikationssamarbejde. Endelig og ikke mindst tak til bogens "medtænkende" sprogkorrekturlæser, Vibeke Munk, der er ansvarlig for udryddelsen af en del af mine uundgåelige germanismer.